

VDU Prof. Liudo Truskos atsiliepimas apie Dr. Arūno Bubnio darbą “Holokaustas Lietuvos provincijoje 1941 metais”

Darbo autorius pagrįstai tvirtina jog Holokaustas Lietuvos provincijoje – iš esmės “balta dėmė”, nes iki šiol daugiausia buvo rašyta apie žydų žūtį didžiuosiuose miestuose.

Pasirėmęs 1941 m. vasaros bei rudens lietuvių, iš dalies ir vokiečių, administracijos įstaigų, sovietmečių žydų žudynėse dalyvavusių asmenų tardymo medžiaga, taip pat kitų autorių tyrinėjimais, memuarine literatūra, netgi 1990 – 2000 m. kraštotyrinio pobūdžio rašiniiais, Arūnas Bubnys nupiešė žydų būties ir žūties vaizdą 6 – iose iš 22 – iejų Lietuvos apskrityse. Autoriaus atliktas darbas – didžiulis ir gerokai išplečia mūsų žinias apie Holokaustą Lietuvoje. Manau, kad recenzuojamas rašinys – A.Bubnio būsimosios monografijos ir habilitacijos pradžia.

Viena problemų, su kuria susidūrė A.Bubnys, medžiagos (šaltinių) apie žydų būtį 1941 m. birželio paskutiniuosius ir liepos mėnesio dienomis.

Man kelia abejonių ir autoriaus tyrinėjimų metodas – 6 apskričių, reprezentuojančių skirtingus Lietuvos regionus, analizė.

Komisijai reikalingi atsakymai į klausimus:

- 1) kiek maždaug buvo išžudyta žydų atskirose vietovėse ir visoje provincijoje;
- 2) kada ir kur jie buvo žudomi;
- 3) ar buvo žudomi žydai iki vokiečių kariuomenės atvykimo;
- 4) ar buvo žydai persekiojami (diskriminuojami) iki žudynių, kurios prasidėjo nuo liepos mėnesio pabaigos. Jeigu buvo diskriminuojami ir persekiojami, kas tą darė: lietuvių ar vokiečių įstaigos? Lietuviškosios administracijos ir ginkluotų formuočių vaidmuo;
- 5) vokiečių ir lietuvių įstaigų, ginkluotų formuočių vaidmuo masinėse žydų žudynėse.

A.Bubnio darbas ne į visus klausimus duoda atsakymą. Pirmiausia todėl, kad jo naudota tik 6 apskričių medžiaga tam nepakankama. Mano galva atsakymai į komisijai svarbiausius klausimus būtų panaudojęs visų apskričių jo disponuojama medžiaga. Siūlyčiau ne atskirų apskričių aprašinėjimą, o teminį – chronologinį darbo planą, taip pat atsisakyti žydų gyvenimo iki 1941 06 22 aprašinėjimo, nužudytų žydų turto dalybų. Tai išseina už jo darbo temos ir yra kitų tyrinėtojų objektas.

Recenzuojamojo darbo pabaigoje pateiktos išvados (psl. 96-97) yra nepatenkinamos. Man didelių abejonių kelia kai kurie principiniai teiginiai, pvz. Tvirtinimas, jog “žydų persekiojimo (ne žudymo – L.T.) iniciatyvą rodė vokiečių okupacinės valdžios įstaigos (...)”. Autoriui gerai žinoma Alytaus ir Joniškio apskričių medžiaga iki liepos pabaigos nerodo jokio vokiečių vaidmens, veikė vien lietuvių įstaigos. Žinoma, vokiečių gal veikė užkulisiuose. 1/3 autoriaus tyrinėtų apskričių – Vokietijos pasienio ruože, kur nuo pirmųjų karo dienų veikė Tilžės gestapas. Čia vokiečių vaidmuo birželio pabaigoje – liepos mėnesį – neabejotinas.

Man nepriimtina A.Bubnio periodizacija, pagal kurią I etapas birželio pabaiga – liepos vidury, kai “vyravo politiniai persekiojimo motyvai”. Ką tokiu atveju reiškia VII 17 d. Alytaus apskrities A.Audronio raportas Vidaus reikalų ministru: “mažumų (tautinių – L.T.) klausimas išspręstas ta prasme, kad visi žydai turi nešioti Dovydo žvaigždę (...) Be to, nustatytas vaikščiojimo bei pirkimo laikas ir vieta” (1941 m.

Birželio sukilimas. Dokumentų rinkinys psl. 202). Argi čia persekiojimas politiniais motyvais? Iš VII 16 d. valsčių policijos nuovadų viršininkų raportų Alytaus apskrities policijos vadui, matyti, jog žydų klausimas beveik visur jau “sutvarkytas” (“sutvarkytas” jau kiki liepos 16 d!). Sutvarkytas ta prasme, kad žydai “nešioja ženklus”, varomi į darbus, įsteigti “žydų kvartalai” (Ten pat, psl. 212, 213). “Žydų kvartalai” – tai getai, kuriuos steigė vietos valdžia, eidama LV nutarimu uždaryti Kauno žydus Vilijampolėje. Žydų getoizacija neabejotinai yra Holokausto pradžia, pradinis jo etapas. Todėl man nepriimtinas A.Bubnio išvadų teiginys, kad “pasipriešinimo masinėms žudynėms (...) procesas (etapas – L.T.) provincijoje prasidėjo apytikriai liepos pabaigoje ir truko iki rugpjūčio vidurio”.

A.Bubnis nustatė, kad masinio žudymo išvakarėse žydai buvo uždaromi vienam ar keliuose pastatuose, dažniausiai miestelio sinagogoje ir viename kitame aplinkiniuose namuose. Jis tai traktuoja kaip getoizaciją. Mano galva, tas įkalinimas, o getoizacija vyko anksčiau, jau liepos mėnesį.

Manyčiau, kad Holokaustą provincijoje reikėtų taip skirstyti:

- 1) žydų persekiojimo (rasiniais motyvais) ir pasirengimo jų sunaikinimui periodas – iki liepos pabaigos;
- 2) jų totalinio sunaikinimo periodas (nuo paskutiniųjų liepos dienų (žr. Jägerio sąrašą).

2002 02 05

P.S. Smulkesnes pastabas išsakysiu A.Bubniui žodžiu.